

Rákosi Viktor
Sipulusz humoreszkjei

TARTALOM

Az én utonállóm

A két Jakab
Az ordó
Egy kalap
Két kalap
A siker
Koplalásaim
A halottkém
A tudomány vértanui
Móric bácsi bankja
A krokodilus
Amerikai utam
A nagybácsik szervezkedése
A törvény
Az én medvevadászatom
Panaszok
Mesés-könyvemből
Háziúr és lakó
A hú Rozália
Czár Péter bújja
Öngyilkosságom
A borbélyom, a felesége, meg én
Az öntudatlan csörgőkígyó
Az oroszlán
A bengál és leánya
Karakaszi tolvajok
Angol bűnügyeim
Mi történt a sarkon?
Ismerettségem Dáriussal
Bérelt szakasz
A mennykő
Az én pártfogóm
A fekete tutaj
A drámai szende lencséje
Az árva
Keresztfiam
A fürdőorvos
Egy népfölkelő viszontagságai
Mi sült ki a Lóri betegségéből?
Az elvek embere
A három ismeretlen
Patyi Gedeon tragédiája
Az egérfogó
A névjegy
Egy ki nem halt család
Püspök, főispán, zsidó
A fölolvadás

Hová megy a gőzös?

A nagyság útja

A tomai őrült

<http://mek.oszk.hu/10200/10280/#>

AZ ÉN UTONÁLLÓM.

Három nap óta mindenki a tolvajokról beszél a társaságunkban. Az éjszakának hősei a nap hőseivé lettek. Budapest és Bécs versenyeznek a nemeslelkűségben: mindegyik le akar mondani a másik javára a tolvajokról. Furcsa az, ha egy magyar ember fest egy zseniális képet, mindjárt megteszik "osztrák festő"-nek, de nincs rá eset, hogy egy-egy hazai gonosztevőnket hasonlóképp okkupálnák. Mi ezt nem igen viszonzhatjuk, mert ellopni való híres emberük vajmi kevés van az osztrák sógoroknak, ellenben akasztani való Schenkekkel fölös számban dicsekedhetnek.

Beszéljünk tehát, a divatnak hódolva, mi is a tolvajokról, nem a nagy tolvajokról, hanem a kicsinyekről, kik tudvalevőleg nyakoncsipetnek, s így nem oly titokzatosak, mint amazok.

Nem is a kicsinyekről, csak kicsinyről, nem is tolvajról, hanem utonállóról... az én saját utonállómnak szentelem ezt a tárcát, kárpótlásul, mert egykor megtagadtam tőle.

Egy éjjel gondolatokba és adósságokba merülve ballagok hazafelé a Stáhly-utcán. Szomorú vidék; határai egyik oldalon a Rókus, jajgató betegeivel, másik oldalon a halottas kamara, hallgató halottaival. Ez a két első stáció, harmadik a - temető.

Éppen éjfél ütött a Rókus templomtornyában. Egyszerre egy hiányosan öltözött alak elejbém toppan:

- Kérem, hány óra?

Figyelmeztettem őt a toronyóra üdvös intézményére, s ama reményemnek adtam kifejezést, hogy tán csak nem süket?

Ő biztosított róla, hogy fülei kifogástalanok, s ujólag azt a kívánságát fejezte ki, hogy szeretné magát az én zsebórámon tájékozni az idő állásáról.

Figyelmeztettem őt e kívánság káros következményeire.

Ő megfogta a balkaromat. Jó marka volt, két hétig kéklott, zöldült és feketéllett a helye.

- Ide azzal az órával.

Ez legalább őszinte nyilatkozat volt. Beláttam, hogy kötelességem hasonló őszinteséggel felelni.

- Tessék! - és azzal rövid, de vastag botommal úgy vágtam fejbe, hogy hátralépett.

Ki kell jelentenem, hogy nem azért vágtam fejbe, mintha a megsántulástól akartam volna őt óvni; de a fejét éppen közel tartotta hozzám, s ez volt a legkényelmesebb ütés.

Ő megvakarta a fejét, s kijelenté, hogy kés is van nála, rögtön meg is mutatta, s fenyegetett, hogy majd mindjárt ő fogja nekem megmondani, hogy hányat ütött az óra.

Én ezt nagyon szerettem volna tudni, már csak azért is, hogy az órát a szerint igazítsam. A botot kezembe vettem, s várék.

Egyszerre csak elteszi a kést s azt mondja:

- Adjon uraságod egy forintot.

- Nem én!

- Hát egypár szivart.

- Nincs.

- Akkor kérek egy kis tüzet.

- Nesze! - s odadobtam neki egy skatulya svéd gyújtófát.

Ő fölvette, rágyújtott egy virginiára, s azzal köszönés nélkül eltávozott (Az udvariatlan.) A kis sétatér fái közt eltűnt.

Tovább ballagtam.

A Stáhly- és Rökk Szilárd-utca sarkán állt újra egy gyanus alak. Már éppen fejbe akartam ütni, mikor a hold egy téveteg sugara megvillantá a mellén levő pléhtáblát: rendőrbiztos volt.

- Miféle veszekedés volt az ott a Stáhly-utcában? - kérdé.

- Semmi! Csak egy ur kérte az órát, de nem adtam neki.

- Ki volt az az ur?

- Nem cseréltünk vizitkártyát. Azt hiszem, egyszerü utonálló.

- Tehát küzdelem is volt?

- Amennyiben fejbeütöttem.

- Nagyon megsebesült?

- Ki? én?
- Nem, az "ismeretlen tettes".
- Meglehet, de nem láthattam, mert elszaladt. Ajánlom magamat, biztos ur.
- Kérem, tessék velem jönni.
- Csak nem kísér be?
- Nem, de jegyzőkönyvet kell fölvenni a tényálladékról.
- No jó.

Elmentünk a józsefvárosi kapitányságra, s csak jó két óra múlva, megnyaggatva kerültem haza. Ez eset óta mindig megijedek, valahányszor éjjel - rendőrrel találkozom.

Figyelmeztetés!
A közkedvességü .

KAKAS MÁRTON
humoristico-szatirikus naptára az 1861-ik évre,
mely dús tartalmánál fogva igen mulattató és érdekes, **42 élczes képpel**, a két magyar hazában ujjal minden könyvárus- és könyvkötőnek ismételt kívánatra szétküldetett, s így a bolti áron **80 kr-ért** folytonosan kapható.

Landerer és Heckenast kiadó-hivatala Pesten,
egyetem-utca 4-ik szám alatt.

Melléklet : Előfizetési felhívás az „Üstökös“ 1861-ki év-folyamára.

Felelős szerkesztő Pákh Albert : (lak. magyar-utca 1. sz.)

**RÁKOSI VIKTOR
(1860-1923)**

A szökőkút csövét, amely vidáman szétfröcsköli a vizet, latinul sipunculusnak vagy népiesebb formában sipulusnak, jó magyar kiejtéssel sipulusznak mondják. Ezt a Sipulusz nevet választotta magának az a Rákosi Viktor nevű, áradó ötletű humorista, aki évtizedeken át csak úgy árasztotta-fröcskölte magából az egész országot neveltető fura históriákat, képtelen történeteket, nemegyszer már a legmodernebb abszurdokra emlékeztető mulatságos képtelenségeket. Egy ideig ugyan Puszpáng, majd Vasálarc néven írta főleg vicclapokba, de komoly napilapokba is humoreszkjeit, végül azonban kikötött a Sipulusz név mellett, és az évek folyamán húsz kötetre való képtelenséget árasztott ki magából ez a vidám szökőkút, aki elképesztő ötleteivel Heltaira is, talán még Karinthyra is, és okvetlenül Rejtő-Howardra is hatott. Világirodalmi rokonságban Mark Twainnel és az angol nonszensz költészettel áll, de nem egy bizarr ötletét a legmodernebb abszurdok is vállalhatnák.

Ugyanez a Rákosi Viktor, aki közben volt vicclapszerkesztő is - lapja, a Kakas Márton nagy népszerűségnek örvendett -, tudott finoman lírai, érzelmes elbeszélő is lenni (akárcsak Mark Twain), meghitt komolysággal idézte fel 1848 szabadságharcának kisembereit, érzékenyen vette tudomásul a szegény emberek sorsát, bravúrosan hatásos ifjúsági regényíró volt, és habár a megrögzötten kormánypárti, minden nacionalista példaképének számító Rákosi Jenő tizenhét évvel ifjabb testvéröccse volt, ellenzéki képviselőként ült és nemegyszer támadó éllel szónokolt a parlamentben. Az ellentétektől izzó Magyarországon a legnépszerűbb emberek közé tartozott, azok is szerették, akiket kigúnyolt vagy támadott, igazán soha senki se vette komolyan, mindenki a magáénak vallotta, Gyulai Pál ugyanolyan szeretettel írt róla, mint Ignotus. Amikor 1923-ban meghalt, egyformán gyászolta mind a hivatalos ellenforradalmi sajtó, mind a Nyugat.

És amikor hosszú szünet után 1957-ben, válogatott humoreszkjei Guttman a csörgőkígyó címen megjelentek, az olvasók ugyanazzal a jókedvvel nevettek képtelen ötletein, mint a hetven év előtti nagyszülők, akik először olvashatták ezeket a gondolatjátékokat. És akkortájt nem lehetett lélekhez szólóbb olvasmányt adni az ifjúság kezébe 1848-ról, mint a Korhadt fakesztek.

Rákosi Jenő öccse volt, tehát német származású, magyar nacionalista érzelmvilágú körben nevelkedett. De a tönkrement dunántúli földbirtokos világból ifjan Erdélybe kerül sokkal idősebb orvos bátyjához, majd másik, még idősebb bátyja, a már híres írónak számító Rákosi Jenő Budapestre hozza, hogy a piaristáknál tanuljon. A nagy kultúrát adó, latinos szellemű papi iskolából egyenest kerül az újságokhoz, ahol azonnal feltűnik szokatlanul egyéni humorával. Bátyjával mindig jó barátságban marad, de merőben idegen tőle annak korábbi újromantikus, stilizált pátosza is, későbbi harcos reakcióssága is. A kilencvenes években sokkal közelebb érzi magát a könnyed hangú városi írókhoz, költőkhöz, Kozma Andorhoz, Heltai Jenőhöz, a negyvennyolcat idéző "függetlenségiekhez", mint ahhoz az akadémizmusához, amelynek bátyja idővel vezéralakja lesz. Igaz, magával hozta a tönkrement vidéki urak bánatát is, de ez az ő számára inkább arra jó, hogy együtt érezzen a kishivatalokba szorult úri leszármazottakkal, az

egzisztenciát veszített városi senkikkel, a bizonytalan létű újságírókkal, a mesére váró gyermekekkel. Az egyik legjobb barátja Sebők Zsigmond, a gyermekirodalom klasszikusa, Dörmögő Dömötör megalkotója. Felnőtteket és gyermekeket akar nevetetni.

Mert mindenekelőtt nevetetni akar. Alkatánál fogva humorista. Nem szatirikus, mint Mikszáth, még csak nem is fölényesen ironikus, mint Heltai - valami gyermeki derű és nevetető kedv árad belőle. Ez a parlamenti képviselő, ez az emberségesen liberális ellenzéki valójában merőben apolitikus. Ha komolyan ír, úgy nacionalista, hogy megérti a nemzetiségek keserűségeit is. Úgy védi az uralkodó osztály nemesi hagyományait, hogy együttérez a kisemmizettekkel. De a másik oldalról tekintve, úgy látja a visszaéléseket, az igazságtalanságokat, méltánytalanságokat, hogy nem lázadzik ellenük. Nevetése senkit se sért, kritikája senkit se sebez. Ezért nem volt senki sem az ellensége. Érzelmeivel mindenki azonosulhatott, derűje mindenkiben mosolyt vagy még inkább nevetést keltett. Ezért volt mindenki a barátja.

Képtelenségeket halmozó humoros történetei is tulajdonképpen a hagyományos anekdotizmust folytatják, s talán még úgy is mondhatjuk, hogy ő a közvetítő a vidéki-nemesi adomázás és a városi-újságírói vicc között, sőt még azt is megkockáztathatjuk, hogy epikus humora párhuzamos Nagy Endre sajátos színpadi műfajjá kristályosodó kabaréhumorával. Annyi bizonyos, hogy a kabaré olyan klasszikusainak, mint Heltai Jenő vagy a fiatal Gábor Andor, nem egy kupléjának humoros tartalmát prózában Sipulusz is elmesélhette volna.

Rákosi Viktor számára a kortárs vagy komikus figura, vagy ha komoly tárgyhöz nyúl, akkor szárandó, tehetetlen ember. Van egy igazán komor hangulatú regénye, az Elnémult harangok. Az erdélyi faluról szól, ahol a magyarok lassanként kisebbségben maradnak a szaporodó és öntudatosodó románokkal szemben. Nacionalista szorongással veszi tudomásul ezt a történelmi tényt, de a maga korában szinte csodálatos humanizmussal érti meg a nemzetiségek nacionalizmusát is: román pópája ugyanolyan rokonszenves alak, mint tragikus hőse, a magyar református prédikátor. Ebből a regényéből színdarab is készült, amelyet sokáig nagy sikerrel játszottak. Írt néhány egyéb drámai művet is, ezeknek is sikerük volt, de jelentőségük elhalványodik epikája mellett.

Ez az epika olykor hősokeket keres, de ilyeneket igazán csak a múltban talál. De a múltban sem a nagy ember, a történelem irányítója érdekli, hanem a közkatona, a közember, aki vérét vagy boldogságát adja a nagy, közös ügyekért. Ilyenek a Korhadtk fakeszterek hős lelkű kismemberei. 1848-49 forradalmának és szabadságharcának aligha állítottak szebb emléket, mint ebben a novella könyvben. Méltó - és nem is kisebb értékű - párja Jókai Csataképeinek. Rákosi Viktor műve azonban a névtelenekről szól.

Még Napóleon és a napóleoni háborúk történetét is egy magyar parasztleány kalandjaiban idézi fel legjobb ifjúsági regényében, amelynek a címe: Kisbürgözdől Waterlooiig. Ahogy a Korhadtk fakeszterekben is, hőse ennek szintén a kismember, de a világtörténelem viharában.

Összes művei sokféle műfajárnyalat mesterének mutatják. Persze mindenekelőtt humorista, de azért nem kisebb értékű a szárandó kismemberek lírai érzelmeit megragadó finom pszichológus sem, és nem szabad elfeledkezni a társadalmi problémák részvevő megértőjéről sem. Csak pátoszt, csak lázongást, csak vállalt harcot ne várjunk tőle. Soha gyakorló államférfi nem volt

még politikamentesebb lény, mint ő. De azt már nem tudjuk, hogy az igazi próbatételek idején mit is csinált volna: a háború, a forradalmak, az ellenforradalom a véghetetlen betegség tehetetlen kínjai közt találja. 1911-ben kényszerült betegágyba, és tizenkét évig szenvedett, míg végre 1923-ban, hatvanhárom éves korában megváltásként elérkezett a testi halál.

Életében nagyon népszerű volt, még utána is jó ideig. Tulajdonképpen ma is helyet érdemelne legjobb és főleg legmulatságosabb műveivel az irodalmi köztudatban.

II. *development, 1-2000*

— SIPULUSZ LAPJA. —

Budget 1991, Sept. 30

Beköszönő

Tócsár Pál, Tócsár László és a fiaik és a leányok.

[illegible]

1890

